

Elementy białego wywiadu na usługach administracji podatkowej w walce z oszustwami podatkowymi

Streszczenie

Problemem większości administracji podatkowych jest walka z oszustwami podatkowymi głównie występującymi w obszarze podatku VAT. Celem wskazania sposobów weryfikacji podatników mogących uczestniczyć w oszustwach podatkowych resort finansów opracował dokument o charakterze „wytycznych” dla organów podatkowych. Zawarta w dokumencie metodologia ma ułatwić ocenę podmiotów w zakresie dochowania należytej staranności w ocenie ryzyka (podatkowego) wykorzystania w oszustwie w zakresie podatku VAT. Wytyczne – w dość obszernej części – odwołują się do czynności weryfikacyjnych określanych mianem „białego wywiadu” lub infobrokeringu.

Celem artykułu jest przedstawienie idei białego wywiadu, popularnych źródeł pozyskiwania rzetelnych informacji o podmiotach oraz możliwości ich wykorzystania dla potrzeb oceny ryzyka uwikłania w oszustwa podatkowe.

Słowa kluczowe

biały wywiad, otwarte źródło informacji, oszustwo podatkowe, VAT.

Wstęp

Wspólnym celem większości administracji podatkowych jest zwalczanie oszustw i ewentualnych nadużyć, w szczególności w zakresie podatku VAT. Problem związany ze skalą oszustw w tym obszarze został zauważony i opisany w dokumentach unijnych. Dyrektywa 2006/112/WE Rady z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej² wskazuje, iż krajowe organy administracyjne i sądowe są zobligowane do kwestionowania, a w uzasadnionych przypadkach do odmowy prawa do odliczenia podatku naliczonego podatnikowi, jeżeli na podstawie obiektywnych przesłanek zostanie udowodnione, że skorzystanie z tego prawa wiązałoby się z oszustwem lub nadużyciem³.

¹ Prezentowane stanowisko w publikacji nie stanowi opinii Ministerstwa Finansów, lecz wyłącznie opinię jej autorów jako osób prywatnych.

² Dz. Urz. UE L 347 z 11.12.2006 r., s. 1, z późn. zm.

³ Np. wyrok TSUE w sprawie C 285/11 *Bonik*, pkt 35, w sprawie C 18/13 *Maks Pen*, pkt 26.

Wymiana informacji pomiędzy administracjami podatkowymi w zakresie nierzetelnych podatników uczestniczących w oszustwach podatkowych to tylko jedna z form przeciwdziałania wyłudzeniom nienależnego zwrotu podatku VAT. Jednak działania organów podatkowych idą dalej i skupiły się także na uświadamianiu podatnikom ich roli w oszustwach podatkowych oraz sposobach ich unikania. Ostatnie działania – w powyższym zakresie – resortu finansów są ukierunkowane na ograniczanie ryzyka gospodarczego związanego z ewentualnym zawieraniem transakcji gospodarczych z nierzetelnym i niewiarygodnym kontrahentem. Każde działanie – w granicach prawa – mające na celu wyeliminowanie ryzyka lub przynajmniej jego zminimalizowanie, szczególnie po stronie podatnika, jest właściwym kierunkiem działania nowoczesnej administracji skarbowej.

Należyta staranność

Opracowanie i opublikowanie przez Ministerstwo Finansów dokumentu *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych* wskazuje, jak ważne jest zapobieganie oszustwom podatkowych, w szczególności w zakresie podatku VAT. Opracowanie wskazuje, jakie narzędzia należy wykorzystywać przy dokonywaniu oceny ryzyka przez nabywców towarów w transakcjach krajowych udokumentowanych fakturą z wykazaną kwotą podatku VAT. Wstępna ocena tegoż dokumentu wskazuje, iż nie ma on rangi obligatoryjności stosowania dla podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym. Przypisano mu wyłączne formę „wytycznych” skierowanych do organów podatkowych, którymi powinny się posługiwać w ocenie wyczerpania znamion tzw. *dochowania należytej staranności* przez podmioty w ocenie ryzyka wykorzystania w oszustwie w zakresie podatku VAT.

Metodyka... wskazuje najistotniejsze okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przy ocenie zachowania podatników, którzy sami nie dokonali oszustwa oraz nie wiedzieli, że transakcja, w wyniku której nabyli towar, służy oszustwu w zakresie podatku VAT⁴. Dlatego też, celem dochowania należytej staranności, podatnik powinien zweryfikować swojego kontrahenta, czyli dostawcę towaru i okoliczności transakcji z nim zawieranej⁵. Pod pojęciem kontrahenta należy rozumieć przedsiębiorcę (sprzedawcę, dostawcę), który dokonuje dostawy towaru na rzecz podatnika⁶.

⁴ *Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*, Ministerstwo Finansów, s. 1, https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=2eba55c3-cba9-4f1d-aa36-684f76b2d561&groupId=764034 [dostęp: 11.06.2018].

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, s. 2.

W *Metodyce...* wprowadzono rozróżnienie na przesłanki oceny kontrahenta w zależności od tego, czy podatnik rozpoczyna współpracę z kontrahentem, czy też kontynuuje tę współpracę. W treści dokumentu wskazano, iż rozpoczęcie współpracy z kontrahentem jest obarczone większym ryzykiem⁷. Przez rozpoczęcie współpracy z kontrahentem należy rozumieć zarówno zawarcie transakcji z podmiotem, z którym podatnik wcześniej nie zawierał transakcji handlowych dotyczących towarów, jak i sytuację, w której transakcja jest zawierana z podmiotem, z którym podatnik zawierał już wcześniej transakcje, ale przedmiotem nowych transakcji są towary z innych branż lub profilu działalności tego podmiotu, które dotychczas nie były od niego nabywane przez podatnika⁸.

Kryteria oceny dochowania należytej staranności

W opracowanym przez resort finansów dokumencie dokonano podziału kryteriów dochowania należytej staranności na formalne i transakcyjne.

Do tzw. kryteriów formalnych dochowania należytej staranności resort finansów zaliczył dokonanie sprawdzenia formalnego statusu kontrahenta⁹. Sugeruje się przeprowadzenie minimum 5 czynności sprawdzających, których wynik powinien wpłynąć na ocenę kontrahenta. Na brak wiarygodności powinny wskazywać, w szczególności:

- 1) brak rejestracji kontrahenta w Krajowym Rejestrze Sądowym (dalej KRS) lub Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (dalej CEIDG), w szczególności gdy rejestracja kontrahenta jest wymagana w jednym z nich;
- 2) kontrahent nie jest zarejestrowany jako podatnik VAT „czynny” (weryfikacja na Portalu Podatkowym¹⁰ Ministerstwa Finansów poprzez usługę „Sprawdzenie statusu podmiotu VAT” lub poprzez złożenie wniosku do właściwego naczelnika urzędu skarbowego). Na portalu istnieje również możliwość weryfikacji statusu numeru identyfikacyjnego podatnika (NIP)¹¹;
- 3) kontrahent, w chwili zawierania transakcji, figuruje w „Wykazie podmiotów niezarejestrowanych oraz wykreślonych i przywróconych do rejestru VAT”. W wykazie figurują podmioty, które zostały wykreślone przez naczelnika urzędu skarbowego z rejestru jako podatnicy VAT na podstawie art. 96 ust. 9 albo 9a ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (dalej ustawy VAT) lub które nie zostały zarejestrowane przez naczelnika urzędu skarbowego, na

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, s. 3.

¹⁰ https://ppuslugi.mf.gov.pl/_/.

¹¹ *Ibidem*.

podstawie art. 96 ust. 4a ustawy o VAT. Rejestr prowadzi Szef Krajowej Administracji Skarbowej (dalej KAS), a usługa dostępna jest na stronie Ministerstwa Finansów¹²;

- 4) kontrahent nie posiada lub – pomimo żądania podatnika – nie przedstawił wymaganych koncesji i zezwoleń dotyczących towarów będących przedmiotem planowanych transakcji;
- 5) osoby zawierające umowę/dokonujące transakcji nie posiadają umocowania do działania w imieniu kontrahenta (weryfikacji umocowania osób upoważnionych do udzielenia pełnomocnictw w imieniu kontrahenta można dokonać na podstawie danych z KRS lub CEIDG).

Podatnik dokonujący sprawdzenia swojego kontrahenta powinien mieć jednak na uwadze, iż informacje wskazane w usłudze sprawdzenia statusu podmiotu w VAT oraz wykreślenia podmiotu mają charakter dynamiczny. Ocena, czy podatnik dochował należytej staranności, w sytuacji gdy kontrahent podatnika był na moment transakcji (dzień) wpisany do prowadzonego przez Szefa KAS wykazu podmiotów, które zostały wykreślane przez naczelnika urzędu skarbowego z rejestru jako podatnicy VAT czynni, powinna jednak uwzględniać, czy w późniejszym okresie nie zostało przywrócone zarejestrowanie kontrahenta¹³.

Analogicznie ocena dochowania należytej staranności przez podatnika, zawierającego transakcję z kontrahentem, który – na moment zawarcia tej transakcji – nie był wpisany do rejestru podatników VAT czynnych, powinna również uwzględniać, czy w późniejszym okresie podatnik nie został do tego rejestru wpisany¹⁴.

Do tzw. kryteriów transakcyjnych oceny dochowania należytej staranności, co do których resort finansów podkreślił, że nie mają charakteru zamkniętego, a więc nie można wykluczyć, że mogą wystąpić inne okoliczności, które mogą wskazywać na istnienie ryzyka udziału w oszustwie¹⁵. Opisane w *Metodyce...* okoliczności zawierania transakcji wzbudzające uzasadnione podejrzenia co do rzetelności kontrahentów to w szczególności¹⁶:

- transakcja została przeprowadzona bez ryzyka gospodarczego – np. poprzez nietypowy przebieg transakcji czy też praktycznie całkowite wyeliminowanie ryzyka gospodarczego po stronie podatnika;
- dokonano płatności gotówką lub obniżono cenę (rabat) w przypadku płatności gotówką, gdy wartość transakcji przekracza limit 15 000 zł (sztuczny podział

¹² <https://www.mf.gov.pl/krajowa-administracja-skarbowa/dzialalnosc/wykaz-podmiotow-niezarejestrowanych-oraz-wykreslonych-i-przywroconych-do-rejestru-vat> [dostęp: 23.06.2018].

¹³ *Metodyka...*, s. 3.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 4.

¹⁶ *Ibidem*, s. 4-9, 10-11.

- transakcji na szereg płatności mniejszych niż 15 000 zł w celu ominięcia wymogów wynikających z ustawy o swobodzie działalności gospodarczej¹⁷);
- zapłata za towar została dokonana przelewem na dwa odrębne rachunki bankowe (nie dotyczy mechanizmu podzielonej płatności), rachunek podmiotu trzeciego lub rachunek zagraniczny;
 - cena towaru znacząco odbiegała od ceny rynkowej bez ekonomicznego uzasadnienia;
 - transakcja – bez ekonomicznego uzasadnienia – dotyczyła towarów, które należą do innej branży niż ta, w której działa kontrahent, i których dotychczas podatnik od niego nie nabywał;
 - kontakt z kontrahentem lub osobą go reprezentującą nie był odpowiedni dla okoliczności danej transakcji;
 - termin płatności za towary od podatnika był krótszy niż standardowy termin płatności – bez ekonomicznego uzasadnienia;
 - transakcja została zawarta na warunkach znacznie odbiegających od tych, które uznawane były w danej branży za gwarantujące bezpieczeństwo obrotu;
 - kontrahent dostarczał towary niezgodne z wymaganiami jakościowymi określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego;
 - transakcja pomiędzy podatnikiem a kontrahentem nie była udokumentowana umową w formie pisemnej (w tym w formie elektronicznej), zamówieniem lub innym potwierdzeniem warunków tej transakcji;
 - kontrahent – w dotychczasowych transakcjach – bez uzasadnienia zmienił sposób transportu towaru (np. towar miał być dostarczony z Polski, a jest przewożony z terytorium innego państwa);
 - kontrahent będący spółką kapitałową dysponował kapitałem zakładowym niewspółmiernie niskim w stosunku do okoliczności transakcji;
 - kontrahent nie posiadał zaplecza organizacyjno-technicznego odpowiedniego do rodzaju i skali prowadzonej działalności gospodarczej;
 - kontrahent posiadał siedzibę lub miejsce prowadzenia działalności gospodarczej pod adresem, pod którym brak było oznak prowadzenia działalności gospodarczej;
 - kontrahent nie dysponuje stroną internetową (lub nie jest obecny w mediach społecznościowych) z informacjami odpowiednimi do skali prowadzonej działalności, mimo że jest to przyjęte w danej branży.

Weryfikacja przez podatnika powyżej wymienionych okoliczności transakcji wskazanych w *Metodyce...*, w ocenie organów podatkowych istotnie zwiększy

¹⁷ Art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (dalej u.s.d.g.).

prawdopodobieństwo dochowania przez niego należytej staranności. Jednakże w praktyce życia gospodarczego można uwzględniać także inne okoliczności transakcji, jakie w danym przypadku uznają podatnicy za konieczne¹⁸.

Czynności dotyczące spełnienia kryteriów formalnych, w szczególności podstawowe (wymienione w pkt 1-5), oraz analiza negatywna wystąpienia kryteriów transakcyjnych mogą być przeprowadzone w podstawowym zakresie przez samego podatnika. Wstępna weryfikacja rzetelności i wiarygodność kontrahenta pozwoli mu ocenić ryzyko przynajmniej na etapie początkowym i uchronić się przed wykorzystaniem w oszustwie podatkowym. Jednak lista wymogów transakcyjnych i formalnych nie ma charakteru zamkniętego. Ocena podjętych przez podmioty działań będzie podlegała ocenie organów podatkowo-skarbowych, a te mogą być bardziej wymagające co do wykorzystania innych możliwości i narzędzi weryfikacyjnych kontrahentów. Na rynku coraz więcej pojawia się podmiotów (infobrokerskich, wywiadowni gospodarczych i bankowych) specjalizujących się w prowadzeniu tzw. białego wywiadu na zlecenie innych podmiotów. Coraz większy jest również wybór podmiotów prowadzących publiczne (w tym za pośrednictwem sieci Internet) bazy informacji o podmiotach gospodarczych. Bazy te zawierają skumulowane w jednym miejscu podstawowe informacje z większości baz publicznie dostępnych. Podmioty te mogą udostępniać dane w odpowiednio uporządkowany sposób, zgodnie z wymogami klienta. Usługi te mogą być udostępniane wszystkim zainteresowanym bezpłatnie lub ewentualnie po zalogowaniu (elektroniczne bazy danych). Dla bardziej wymagających klientów mogą być udostępniane za wynagrodzeniem (jednоразowo lub w abonamencie).

Biały wywiad i infobrokering

„Biały wywiad” zwany jest również „wywiadem jawnym”, wywiadem „jawno-źródłowym” lub OSINT (ang. *Open Source INTElligence*). W literaturze przedmiotu funkcjonują różne niejednoznaczne definicje. Według Mroziewicza¹⁹ „najbardziej bezpieczną, a zarazem przyjazną formą docierania do tajemnic jest biały wywiad, czyli analiza informacji z legalnie dostępnych źródeł”. Według Liedla i Serafina²⁰ biały wywiad jest to informacja jawnoźródłowa obejmująca „ciąg danych, które pochodzą z jednego bądź większej liczby źródeł jawnych, a który to ciąg podlega procesowi oceny z uwzględnieniem ich zawartości oraz czasu publikacji”.

¹⁸ *Metodyka...*, s. 4.

¹⁹ K. Mroziewicz, *Czas pluskiew*, Wydawnictwo „Wołoszański”, Warszawa 2007, s. 334.

²⁰ K. Liedel, T. Serafin, *Otwarte źródła informacji w działalności wywiadowczej*, Difin, Warszawa 2011, s. 51.

Natomiast według Cisek „biały wywiad jako wywiad jawnoźródłowy czy OSINT polega na poszukiwaniu, pozyskiwaniu, ocenie, analizie, przetwarzaniu i wykorzystywaniu informacji ze źródeł otwartych. Źródła otwarte mogą być bezpłatne lub komercyjne, dokumentalne (utrwalone na nośnikach materialnych) lub osobowe”²¹.

Autorzy prowadzący blog poświęcony białemu wywiadowi o nazwie „białywywiad.blogspot.com” twierdzą, iż „cechuje się przede wszystkim tym, że zbierane informacje pochodzą tylko, po pierwsze, ze źródeł jawnych, ogólnodostępnych (co nie oznacza, że zawsze łatwo dostępnych, np. Deep Web, zasoby komercyjne), w tym otwartych (w trybie Open Access); po drugie pozyskiwane są w sposób nienaruszający zarówno przepisów prawa (źródła legalne), jak i zasad etycznych”²².

Pojęcie „infobrokeringu” wywodzi się z marketingu i jest utożsamiane z białym wywiadem: „to pozyskiwanie informacji wyłącznie z ogólnodostępnych źródeł. Do źródeł tzw. białego wywiadu zaliczane są środki masowego przekazu, ale także ogólnie dostępne rejestry, wymagane prawem i udostępniane przez przedsiębiorstwa czy urzędy dokumenty, ogłoszenia i postanowienia sądowe, wydawnictwa marketingowe oraz analizy produktów. Zadaniem infobrokera jest dotarcie do możliwie wszystkich źródeł informacji, uporządkowanie danych, usystematyzowanie ich według określonego klucza, porównanie i zestawienie w obiektywny sposób”²³.

Dla potrzeb usług marketingu infobrokering różni się głównie rodzajem prowadzonych działań, do których zalicza się m.in.²⁴:

- prowadzenie kompleksowego monitoringu konkurencji oraz otoczenia biznesowego, społecznego, kulturalnego czy politycznego;
- monitorowanie najnowszych osiągnięć technicznych i organizacyjnych;
- przygotowanie analiz np. zmian personalnych, przepływu osób pomiędzy organizacjami, inwestycji w nowe technologie, zmian w strategii, ekspansji lub zatrzymania rozwoju, aktualnie realizowane i planowane przedsięwzięcia rynkowe, a także plany rozwojowe.

W ramach białego wywiadu (infobrokeringu) szacuje się m.in. wydatki reklamowe, określa reguły doboru mediów oraz form przekazu. Służy on pozyskaniu szczegółowych informacji mających wpływ na potencjał rynkowy firm i marek. Infobrokering jest wykorzystywany również dla potrzeb analizy szczególnych przypadków, które pozwalają rozwiązywać bieżące wewnętrzne problemy samej organizacji.

²¹ S. Cisek, *Wywiad biznesowy / biały wywiad / OSINT / wywiad jawnoźródłowy*, <http://sabinacisek.blogspot.com/2015/12/ciecierski-marek-2009.html> [dostęp: 21.03.2017].

²² <http://białywywiad.blogspot.com/p/strona-gowna.html> [dostęp: 11.06.2018].

²³ S. Cisek, *op. cit.*, s. 2.

²⁴ *Ibidem*.

Zadaniem firmy infobrokerskiej jest dotarcie do możliwie największej liczby źródeł informacji, uporządkowanie danych, usystematyzowanie ich według określonego klucza, porównanie i zestawienie w obiektywny sposób. Wyniki infobrokeringu, białego wywiadu oraz audytów są dostarczane w postaci raportów i analiz.

Zasadna jest zatem teza postawiona przez Cisek, iż infobroker i specjalista OSINT robią to samo, różnica w nazwach wynika prawdopodobnie z innego „pochodzenia” obu zawodów. Mocno zbliżone są także wymagane kompetencje (wiedza, umiejętności, postawy)²⁵.

Źródła informacji białego wywiadu

Otwarte źródła informacji zawierają ogół pisemnych, audiowizualnych lub informatycznych środków rozpowszechniania informacji. Szacuje się, że z tych źródeł może pochodzić od 80% do 90% gromadzonych informacji o różnym stopniu wartości oraz zróżnicowanym stopniu zaspokojenia potrzeb informacyjnych²⁶.

Mając na uwadze definicję „białego wywiadu”, do źródeł informacji można zaliczyć formę papierową oraz jej odpowiedniki elektroniczne dostępne w sieci Internet. Poniżej przedstawiono podstawowe źródła białego wywiadu, które mogą wspierać zarówno podmioty w ocenie ryzyka wykorzystania w oszustwie w zakresie podatku VAT, jak i organy podatkowe w trakcie czynności sprawdzających dotyczących oceny wyczerpania znamion dochowania należytej staranności przez podatników. Do otwartych źródeł informacji zalicza się w szczególności²⁷:

- 1) tradycyjne media, czyli:
 - a) prasę, czasopisma i pisma branżowe (w tym ich internetowe wydania);
 - b) telewizję i radio (np. audycje, wywiady z ekspertami, dzienniki, programy informacyjne);
- 2) prawne źródła informacji, do których zalicza się:
 - a) Krajowy Rejestr Sądowy²⁸ prowadzony przez Sądy Gospodarcze – zawiera podstawowe dane o spółkach prawa handlowego, w tym możliwość wygenerowania informacji odpowiadającej odpisowi aktualnemu z Rejestru Przedsiębiorców;

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ B. Saramak, *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, t. 12 (7), s. 269; L. Kozioł, P. Janik, *System informacji gospodarczej w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, nr 673, s. 97, <https://r.uek.krakow.pl/bitstream/123456789/2729/1/89224405.pdf> [dostęp: 20.06.2018].

²⁷ *Ibidem*, s. 97-98.

²⁸ <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna>.

- b) rejestry działalności gospodarczej CEIDG²⁹ i rejestr REGON Głównego Urzędu Statystycznego³⁰;
- c) rejestr przedstawicielstw przedsiębiorców zagranicznych prowadzony przez Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii³¹;
- d) rejestry koncesji udzielonych przez Ministra Środowiska³²;
- e) wyszukiwarki resortu finansów dostępne na portalu podatkowym³³, w tym wcześniej wymienione wykorzystywane przy kryteriach formalnych oraz uzyskanie potwierdzenia aktywności numeru VAT danego podmiotu, czyli potwierdzanie numeru VAT UE (VIES)³⁴;
- f) księgi wieczyste³⁵ prowadzone przez wydziały ksiąg wieczystych sądów najniższej instancji;
- g) rejestr zastawów prowadzony przez sądy rejonowe³⁶;
- h) informacje o prowadzonych postępowaniach ugodowych i upadłościowych ogłaszane w „Monitorze Sądowym i Gospodarczym”³⁷;
- i) informacje składane przez podmioty w związku z wymogami ustawy o rachunkowości ogłaszane w „Monitorze Sądowym i Gospodarczym”³⁸ (np. sprawozdania finansowe, w tym bilans, rachunek zysków i strat, zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym, rachunek przepływów pieniężnych, opinie niezależnych biegłych rewidentów);
- j) prowadzone rejestry urzędów lub instytucji odpowiedzialnych za wydawania wymaganych prawem zezwoleń, pozwoleń, koncesji itp. (np. Urząd Regulacji Energetyki³⁹);
- k) rejestry prowadzone przez Komisję Nadzoru Finansowego⁴⁰ (np. pośredników usług ubezpieczeniowych, maklerów papierów wartościowych, doradców inwestycyjnych, maklerów giełd towarowych, agentów inwestycyjnych, firm inwestycyjnych, usług płatniczych);
- l) rejestr agencji zatrudnienia (KRAZ)⁴¹;

²⁹ <https://prod.ceidg.gov.pl/CEIDG/CEIDG.Public.UI/Search.aspx>.

³⁰ <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>.

³¹ <https://dane.gov.pl/>.

³² *Ibidem*.

³³ <https://www.finanse.mf.gov.pl/pl/pp/wyszukiwarki>.

³⁴ http://ec.europa.eu/taxation_customs/vies/?locale=pl&.

³⁵ https://ekw.gov.pl/eukw_ogol/menu.do.

³⁶ <https://bip.ms.gov.pl/pl/rejestry-i-ewidencje/rejestr-zastawow/>.

³⁷ <https://ems.ms.gov.pl/msig/przeglądaniemonitorow>.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ <https://bip.ure.gov.pl/bip/rejestry-i-bazy>.

⁴⁰ https://www.knf.gov.pl/podmioty/Rejestry_i_Ewidencje.

⁴¹ <http://stor.praca.gov.pl/portal/#/kraz/wyszukiwarka>.

- m) krajowy rejestr podmiotów wprowadzających produkty, produkty w opakowaniach i gospodarujących odpadami oraz informacje o rejestrach prowadzonych w państwach członkowskich UE⁴²;
- 3) dokumenty pisemne, reklamowe, handlowe (np. gazetki, informacje zarządu, które wyjaśniają plany na przyszłość i prezentują firmę);
- 4) banki danych, które są efektem rozwoju technologii informacyjnych i informatyki;
- 5) bazy informacji prowadzonych przez fundacje i stowarzyszenia, których misją jest m.in. upowszechnianie prawa obywatela w zakresie dostępu do informacji publicznej (np. Fundacja ePaństwo prowadząca portal „Moje Państwo”⁴³);
- 6) publikacje, raporty, zestawienia i inne dokumenty wydawane przez wyspecjalizowane instytucje (np. GUS⁴⁴, SAS Institute⁴⁵);
- 7) publikowane rankingi (np. Forbes⁴⁶, Newsweek⁴⁷, Fortune⁴⁸, Bisnode Polska Sp. z o.o.⁴⁹).

Do źródeł informacji dostępnych w sieci Internet, które mogą wspierać podmioty w weryfikacji kontrahentów na przykład w zakresie ich wiarygodności, można zaliczyć:

- własne strony internetowe podmiotów gospodarczych;
- strony internetowe stowarzyszeń i zrzeszeń branżowych przedsiębiorców lub grup zawodowych itp. (np. Konfederacja Lewiatan⁵⁰, Naczelna Izba Lekarska⁵¹);
- komercyjne bazy danych (w tym dostępne po zalogowaniu, płatne oraz bezpłatne, np.: przeswiel.pl);
- wyspecjalizowane bazy informacji o podmiotach (np. Krajowy Rejestr Długów⁵²);
- bazy informacji o krajowych domenach internetowych, w tym o podmiotach dokonujących rejestracji i abonentach domen (np. Krajowy Rejestr Domen⁵³, AZ.pl);

⁴² [https://bdo.mos.gov.pl/web/rejestr-publiczny/lista#\\$top=100](https://bdo.mos.gov.pl/web/rejestr-publiczny/lista#$top=100); <https://bdo.mos.gov.pl/web/>.

⁴³ <https://mojepanstwo.pl/>.

⁴⁴ <http://stat.gov.pl/publikacje/>.

⁴⁵ https://www.sas.com/pl_pl/home.html.

⁴⁶ <https://www.forbes.pl>.

⁴⁷ <http://www.newsweek.pl>.

⁴⁸ <http://fortune.com>.

⁴⁹ <https://www.bisnode.pl>.

⁵⁰ <http://konfederacijalewiatan.pl/>.

⁵¹ <https://www.nil.org.pl/rejstry/informacje-na-temat-rejestrow>.

⁵² <https://krd.pl/>.

⁵³ <https://dns.pl/>.

- portale i serwisy społecznościowe (np. Facebook⁵⁴, Twitter⁵⁵, Instagram⁵⁶, YouTube⁵⁷, Pinterest⁵⁸, Nk.pl);
- portale społecznościowe dla „profesjonalistów” i grup zawodowych (np. GoldenLine⁵⁹, LinkedIn⁶⁰, Pracuj.pl).

Do „białych źródeł” analitycy zaliczają także blogi, mikroblogi i agregatory blogów oraz grupy i fora internetowe z ich własnymi wyszukiwarkami. Specjaliści OSINT zaliczają do białego wywiadu także niektóre rodzaje źródeł osobowych, jeśli nie wchodzą w zakres szarego wywiadu.

Podstawowe źródła informacji o podmiotach z państw członkowskich oraz odeśłania do stron krajowych zamieszczono także na portalu Unii Europejskiej:

- informacje i odwołania do rejestrów handlowych w 28 państwach członkowskich⁶¹;
- potwierdzenie numeru VAT (VIES), czyli weryfikacja aktywność numeru VAT nadanego przez państwo członkowskie⁶²;
- informacje i odwołania do rejestrów dłużników 7 państw członkowskich⁶³;
- informacje i odwołania do rejestrów upadłości w 28 państwach członkowskich⁶⁴;
- informacje i odwołania do ksiąg wieczystych w 28 państwach członkowskich⁶⁵.

Etapy analizowania źródeł otwartych

Biały wywiad jest bezpośrednio powiązany z czterema etapami analizowania źródeł otwartych, który w literaturze przedmiotu jest przedstawiany w następujący sposób⁶⁶:

- 1) OSD (ang. *Open Source Data*) – są to „dane w stanie «surowym», pochodzące z pierwotnego źródła, w postaci drukowanej, z nośników telewizyjnych, radiowych, wystąpień, stron internetowych, również fotografie, komercyjne zdjęcia satelitarne”⁶⁷;

⁵⁴ <https://pl-pl.facebook.com/>.

⁵⁵ <https://twitter.com/>.

⁵⁶ <https://www.instagram.com/>.

⁵⁷ <https://www.youtube.com/>.

⁵⁸ <https://pl.pinterest.com/>.

⁵⁹ <https://www.goldenline.pl/>.

⁶⁰ <https://www.linkedin.com/>.

⁶¹ https://e-justice.europa.eu/content_business_registers_in_member_states-106-pl.do?clang=pl.

⁶² http://ec.europa.eu/taxation_customs/vies/?locale=pl.

⁶³ https://e-justice.europa.eu/content_find_a_company-489-pl.do?clang=pl.

⁶⁴ https://e-justice.europa.eu/content_insolvency_registers-110-pl.do.

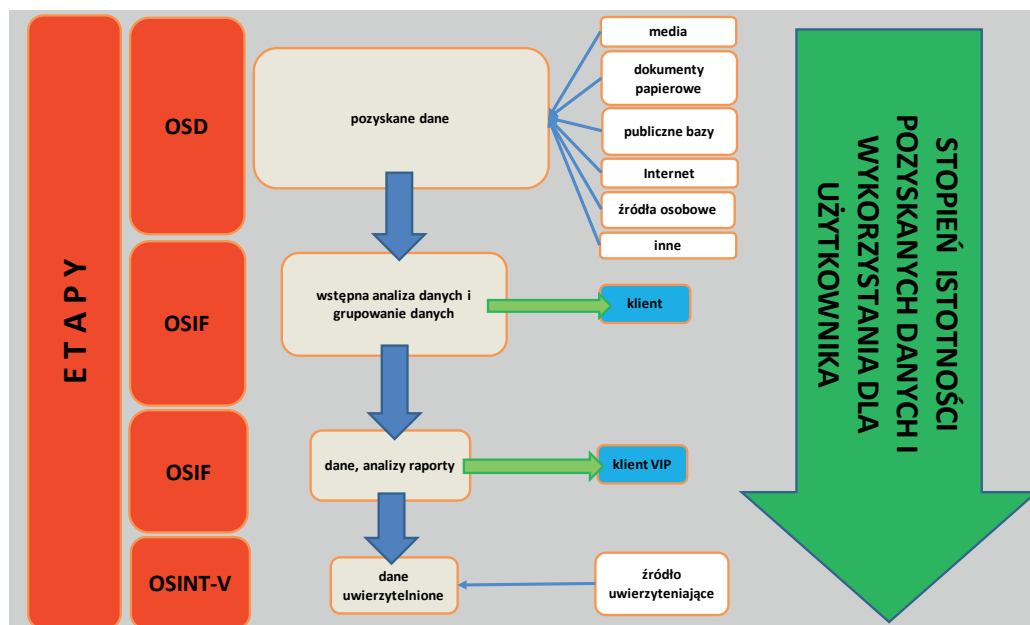
⁶⁵ https://e-justice.europa.eu/content_land_registers_in_member_states-109-pl.do.

⁶⁶ B. Stromczyński, P. Waszkiewicz, *Biały wywiad w praktyce organów ścigania na przykładzie wykorzystania serwisów społecznościowych*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 5, s. 4.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 149.

- 2) OSIF (ang. *Open Source Information*) – są to dane jawne, surowe, zebrane w pierwszym etapie – ale poddane już wstępnej analizie, zgrupowane i przekazane dalej do rozpowszechnienia;
- 3) OSINT (ang. *Open Source Intelligence*) – stanowi „zaplanowane pozyskiwanie informacji; wybrane dane zostają przekazane jedynie wyselekcjonowanej grupie odbiorców, zgodnie z założeniami określonymi przez składającego zapytanie”;
- 4) OSINT-V (ang. *Validated OSINT*) – są to dane, którym można przypisać wysoki poziom wiarygodności, potwierdzone przez rzetelne źródła.

Schemat 1. Etapy analizy źródeł otwartych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie B. Stromczyński, P. Waszkiewicz, *Biały wywiad w praktyce organów ścigania na przykładzie wykorzystania serwisów społecznościowych*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 5, s. 4.

Podsumowanie

Publikacja *Metodyki...* została pozytywnie przyjęta przez środowiska biznesowe i doradcze⁶⁸ w zakresie wytycznych dla organów podatkowych, jednak nadal oczekuje się, iż przełoży się to na kolejne kroki i nada dokumentowi formę objaśnień podatkowych⁶⁹.

⁶⁸ J. Czerwiński, *Należyta staranność VAT w transakcjach krajowych – MF ogłasza finał konsultacji podatkowych*, <https://blog.dzp.pl/tax/nalezitej-starannosci-konsultacje/> [dostęp: 11.06.2018].

⁶⁹ A. Łagowski, *Nie daj się wkręcić w wyłudzenie VAT*, „Purpurowy Informator” 2018, s. 24, http://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2018/05/Purpurowy_Informator_Nalezita_starannosc_02052018.pdf [dostęp: 20.06.2018].

Saramak ocenia, że biały wywiad wydaje się mieć wręcz nieograniczone możliwości, jeśli chodzi o „objętość” źródeł oraz zakres tematyczny. Zatem trudno się nie zgodzić z jego opinią, iż niewątpliwą i niepodważalną zaletą wykorzystania otwartych źródeł jest ilość oraz różnorodność informacji w nich zawarta⁷⁰. Po stronie zalet białego wywiadu można wskazać, iż jest postrzegany jako efektywna i wydajna metoda zdobywania informacji, mając na uwadze stosunek ich jakości do kosztów związanych z ich pozyskaniem. Również „cyfrowy” – w większości przypadków – charakter informacji powoduje, że koszty tworzenia i utrzymania repozytoriów oraz baz danych, a także korzystanie z ich zasobów są minimalne. Ponadto cyfrowy charakter jawnoźródłowej informacji wiąże się z kolejną jej zaletą, którą jest łatwość jej przetwarzania oraz analizowania⁷¹.

Niestety po stronie wad białego wywiadu zalicza się:

- wysokie koszty wykorzystywania infobrokeringu zlecanego podmiotom wyspecjalizowanym (np. wywiadowniom);
- konieczność ponoszenia wydatków na dostęp do płatnych baz i serwisów informacyjnych oferujących zestandaryzowane raporty i analizy;
- a w przypadku wewnętrznego infobrokeringu powoduje konieczność zatrudnienia specjalistów lub przeszkolenia własnych pracowników, którzy będą odpowiedzialni za zbieranie informacji i ocenę ryzyka realizacji zadań zgodnie z misją organizacji.

Przy ocenie wiarygodności i rzetelności informacji należy się również liczyć ze zjawiskiem:

- „efektu echa”, czyli problemem weryfikacji informacji przy okazji wielokrotnego kopiowania, często bez podania pierwotnego źródła informacji;
- szumu informacyjnego, czyli przy analizie dużej ilości informacji, zwłaszcza z sieci Internet, niezbędne jest odpowiednie przygotowanie i doświadczenie analityczne osób dokonujących ich oceny w zakresie istotności i rzetelności;
- dezinformacji, czyli świadomym manipulowaniem przekazem (w tym medialnym) i celowym wprowadzaniem w błąd grup społecznych⁷².

Klasycznym przejawem ostatniego zjawiska jest kreowanie wirtualnej rzeczywistości, np. poprzez zamieszczanie nieprawdziwych informacji na stworzonych własnych

⁷⁰ B. Saramak, *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej: historia, praktyka, perspektywy*, Uniwersytet Warszawski Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2015, s. 262.

⁷¹ *Ibidem*, s. 263.

⁷² K. Jarczeńska-Walendziak, *Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji przez służby śledcze*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2017, nr 1(18), s. 144, <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/article/download/TSB.2017.008/13170> [dostęp: 18.06.2018].

„firmowych” stronach internetowych czy też fikcyjnych „profilach” na popularnych forach i portalach społecznościowych lub branżowych.

Korzystanie z profesjonalnych firm (np. infobrokerskich) jest zależne od skali prowadzonej działalności gospodarczej przez podmiot i tym samym podejmowanego ryzyka gospodarczego. Z pewnością będzie to wpływało na podwyższenie kosztów prowadzenia działalności gospodarczej, ale obniży ryzyko jej prowadzenia. Wykorzystywanie źródeł białego wywiadu może uchronić podmioty od podejrzenia świadomego uczestnictwa w oszustwie podatkowym. W momencie oceny przez organy podatkowe w trakcie czynności sprawdzających dotyczących oceny wyczerpania znamion dochowania należytej staranności przez podatników z pewnością zapewni mu korzystniejszą pozycję.

Biały wywiad nie jest idealnym i jedynym rozwiązaniem, ale właściwie wykorzystywana różnorodność źródeł informacji połączona z dużą dynamiką rozwoju profesjonalnych baz danych może sprzyjać ograniczeniu nieświadomego udziału podmiotów w oszustwach podatkowych. Ponadto, jako nowoczesne i proste narzędzie, pozwoli uchronić się przed skutkami błędnych decyzji gospodarczych spowodowanych zawieraniem transakcji z niewiarygodnymi i nierzetelnymi podmiotami i tym samym obniżyć ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej. Biały wywiad może być skutecznym i efektywnym środkiem wspomagającym walkę z nadużyciami, zarówno po stronie organów podatkowych, jak i podmiotów gospodarczych.

Bibliografia

Literatura

- Liedel K., Serafin T., *Otwarte źródła informacji w działalności wywiadowczej*, Difin, Warszawa 2011.
- Mroziewicz K., *Czas pluskiew*, Wydawnictwo „Wołoszański”, Warszawa 2007.
- Saramak B., *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, t. 12 (7).
- Saramak B., *Wykorzystanie otwartych źródeł informacji w działalności wywiadowczej: historia, praktyka, perspektywy*, Uniwersytet Warszawski Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Warszawa 2015.
- Stromczyński B., Waszkiewicz P., *Biały wywiad w praktyce organów ścigania na przykładzie wykorzystania serwisów społecznościowych*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 5.

Źródła

Internet

- Cisek S., *Wywiad biznesowy / biały wywiad / OSINT / wywiad jawnoźródłowy*, <http://sabinacisek.blogspot.com/2015/12/ciecierski-marek-2009.html> [dostęp: 21.03.2017].
- Czerwiński J., *Należyta staranność VAT w transakcjach krajowych – MF ogłasza finał konsultacji podatkowych*, <https://blog.dzp.pl/tax/nalezYTEj-starannosci-konsultacje/> [dostęp: 11.06.2018].
- Jarczewska-Walendziak K., *Wykorzystywanie otwartych źródeł informacji przez służby śledcze*, Toruńskie Studia Bibliologiczne 2017, nr 1(18), <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/article/download/TSB.2017.008/13170> [dostęp: 18.06.2018].
- Kozioł L., Janik P., *System informacji gospodarczej w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2005, nr 673, <https://r.uek.krakow.pl/bitstream/123456789/2729/1/89224405.pdf> [dostęp: 20.06.2018].
- Łagowski A., *Nie daj się wkręcić w wyłudzenie VAT*, „Purpurowy Informator” 2018, http://grantthornton.pl/wp-content/uploads/2018/05/Purpurowy_Informator_NalezYTEj_starannosc_02052018.pdf [dostęp: 20.06.2018].
- Metodyka w zakresie oceny dochowania należytej staranności przez nabywców towarów w transakcjach krajowych*, Ministerstwo Finansów, https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=2eba55c3-cba9-4f1d-aa36-684f76b2d561&groupId=764034 [dostęp: 11.06.2018].

Elements of open-source intelligence at fiscal administration service in a struggle with tax frauds

Summary

One of the problem of tax administration is a struggle with tax frauds mainly in the area of VAT tax. The aim of indicating different types of verification of tax payers that may be involved in tax frauds a Financial Ministry has created a document of a directive type for tax organs. The methodology embraced in this document should help to evaluate entities with proper diligence in the area of risk evaluation (tax) used in VAT tax scope. Guidelines – in a quite comprehensive part – refer to verifying activities described as open-source intelligence or info brokering.

The aim of this article is to present an idea of open-source intelligence, popular sources of gathering reliable information about entities and the possibilities of its usage for evaluating a risk of implication in tax frauds.

Keywords

open-source intelligence, tax fraud, VAT tax.

